

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastajan taustaorganisaatio

Muu järjestö [Vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä edistävä järjestö]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Vates-säätiön näkökulmana on vammaisten henkilöiden työllistymisen edistäminen. Tältä osin esitys ei vahvista yhdenvertaisuutta. Kuten esityksessä todetaan, ”tarkoituksena olisi saada vammaisen henkilön omat kyvyt ja voimavarat täysimääräisesti käyttöön”. Perustelutekstin mukaan työhönvalmennuksesta, samoin kuin muista sosiaalihuollon työllistymisen tukeen liittymistä palveluista säädettäisiin jatkossa erikseen. Jos työllistymisen tuen tärkeä elementti, työhönvalmennus, jää tästä lainsäädännöstä pois, ei voi millään perusteilla sanoa, että esitys lisäisi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuutta työelämässä on se, että kaikilla

henkilöillä on mahdollisuus työhön. Lakiesitys toki mahdollistaa työn tekemisen, mutta valmennuksen mahdollisuus ei siihen tässä lakiuudistuksessa vielä kuuluisi. Tässä on selkeä ristiriita.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

-

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

19 § Päivätoiminta

Päivätoiminnan tavoitteena on vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaaminen sekä vammaisen henkilön toimintakyvyn ja omien vahvuuksien tukeminen. sosiaalihuoltolain mukainen työtoiminta ja vammaispalvelulain mukainen päivätoiminta tulisi nähdä yhtenä toimivana ja yhdenvertaisuutta tukevana ja lisäävänä kokonaisuutena, joiden soveltamisesta säädettäisiin myös yhdessä laissa. Pykälään 19 tulisi lisätä viittaus työllistymistä tukevaan toimintaan, josta säädettäisiin myös vammaispalvelulaissa, sen sijaan, että siitä säädettäisiin harkinnanvaraisena palveluna sosiaalihuoltolaissa.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan puuttuminen esityksestä lisää erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden riskiä jäädä väliinputoajiksi työllistymisen tukitoimien suhteen. Lisäksi se heikentää monen vammaisen nuoren mahdollisuuksia päästä harjoittelemaan työelämätaitoja tuetusti opintojen mahdollisesti keskeydyttyä tai odotellessa opiskelupaikkaa tai oppivelvollisuuden päättymisen jälkeen.

Työelämävalmennus osana vammaispalvelulakia olisi merkittävä parannus nykyiseen epäselvään tilanteeseen, jossa vammaisten henkilöiden työllistymistä edistetään välillä sosiaalihuoltona, välillä kuntoutuksena tai erilaisissa määräaikaisissa projekteissa.

Pykälä 19 rajaisi toteutuessaan päivätoiminnan vain niille työikäisille henkilöille, jotka ovat työkyvyttömiä tai eivät pysty osallistumaan sosiaalihuoltolain perusteella järjestettyyn työtoimintaan tai muuhun työllistymistä edistävään toimintaan. Tämä tuottaisi väliinputoajia ja vaikeuttaisi työllistymistä tukevan työtoiminnan, tuetun työn työhönvalmennuksen ja osallisuutta tukevan päivätoiminnan joustavaa yhdistämistä. Esimerkiksi kuntoutusrahalla oleva nuori voisi jäädä palvelun ulkopuolelle, kuten myös työiän ulkopuolella olevat vammaiset henkilöt. Päivätoimintaa tulee säätää myönnettäväksi yksilöllisen tarpeen perusteella ilman kategorisia rajoituksia.

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

-

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Perustelutekstin mukaan työhönvalmennuksesta, samoin kuin muista sosiaalihuollon työllistymisen tukeen liittymistä palveluista säädettäisiin jatkossa erikseen.

Aiemmalla lain kuulemiskierroksella ja lausuntokierroksella moni vammaisjärjestö, myös Vates-säätiö kannatti työllistymisen tuen maininnan lisäämistä 7 §:n sisälle osaksi uutta lakia.

Vates-säätiön mielestä työllistymisen tuki tulee nyt sisällyttää tähän uudistukseen. HE:ssä on useassa kohdassa mainittu muita pykäläiä, joihin työelämäosallisuuden edistäminen tai työssä käynti tai siihen tarvittavat tukimuodot sisältyvät. Edelleen HE:n yhtenä kantavana ajatuksena on tavanomainen elämä ja sen edellyttämät palvelut. On erikoista, että työssä voi käydä, mutta valmennuksen mahdollisuus ei siihen tässä lakiuudistuksessa vielä kuuluisi. Kun aiemmasta sosiaalihuoltolaista on edelleen voimassa pykälät 27 d ja e, tuntuu työhönvalmennuksesta säätäminen eri tahdissa vieläkin erikoisemmalta. Kuten esityksessä todetaan, ”tarkoituksena olisi saada vammaisen henkilön omat kyvyt ja voimavarat täysimääräisesti käyttöön”. Esitys vaikuttaa näiltä osin hyvin ristiriitaiselta ja hämmentävältä.

Työhönvalmennus, joka on erittäin tärkeä elementti sekä työtoiminnan/työllistymistä tukevan toiminnan että päivätoiminnan risteyskohdassa, on jätetty ulos kaikesta lainsäädännöstä. Tässä kohtaa on erittäin suuri aukko vammaisten palveluita ohjaavassa lainsäädännössä.

Päivätoiminnan kohdalla mainitaan sen koskevan niitä henkilöitä, jotka eivät pysty osallistumaan työllistämistä edistäviin palveluihin, mm. työhönvalmennukseen. Työhönvalmennuksesta on säädetty kehitysvammalaisissa, jonka perusteella kehitysvammaiselle henkilölle järjestetään työtoimintaa yleensä kehitysvammalain perusteella. Kehitysvammaisten ihmisten palkkatyöhön pääsemiseksi tarvitsema työhönvalmennus (palkkatyöllistymisen tuki), tulisi vammaan välttämättä edellyttämänä erityispalveluna ottaa mukaan lakiin (kuten HE 159/2018) eikä säätää siitä sosiaalihuoltolaissa harkinnanvaraisena palveluna. Työhönvalmennusta tarvitaan, jotta työhön kykeneviä vammaisia henkilöitä ja vastaavaa tukea tarvitsevia ihmisiä pystytään jatkossa ohjaamaan

palkkatyöhön sen sijaan, että heillä teetetään ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallisella tavalla palkatonta työtä sosiaalihuollon palveluna. Työhönvalmentajan tuen olisi oltava aina tarvittaessa saatavilla.

Hallitusohjelmaan sisältyvässä työkykyohjelmassa on tarkoitus juurruttaa työhönvalmennus osaksi mm. sosiaalihuollon palveluita. Esityksessä se jäisi vammaispalvelulaista pois ja silloin jää myös iso osa ihmisiä saamatta työhön ohjaavaa ja tukevaa palvelua. Tämän valmennuksen ja ohjauksen merkitys on erittäin tärkeää kaikkien lain tavoitteiden, kuten osallisuuden, yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Vammaispalvelulaki voisi perustarkoituksensa mukaisesti olla ensimmäinen laki ja askel kohti työllistymistä. Mitä enemmän työllistymisen tuen tai työelämäosallisuuden kasvattamisen elementit puuttuvat jo tässä laissa eikä niitä muussakaan lainsäädännössä ole, työllistymisen tuki vammaisille henkilöille jää vaille lain tuomaa suojaa. Tukea tarvitsevat vammaiset henkilöt ovat suuressa riskissä jäädä entistä enemmän pyörimään erillisiin palveluihin vailla tavoitteellista suuntaa.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Päivätoiminnan tavoitteena on vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaaminen sekä vammaisen henkilön toimintakyvyn ja omien vahvuuksien tukeminen. Sosiaalihoitolain mukainen työtoiminta ja vammaispalvelulain mukainen päivätoiminta tulisi nähdä yhtenä toimivana ja yhdenvertaisuutta tukevana ja lisäävänä kokonaisuutena, joiden soveltamisesta säädettäisiin myös yhdessä laissa. Pykälään 19 tulisi lisätä viittaus työllistymistä tukevaan toimintaan, josta säädettäisiin myös vammaispalvelulaissa, sen sijaan, että siitä säädettäisiin harkinnanvaraisena palveluna sosiaalihoitolaisissa.

Pykälä 19 rajaisi toteutuessaan päivätoiminnan vain niille työikäisille henkilöille, jotka ovat työkyvyttömiä tai eivät pysty osallistumaan sosiaalihoitolain perusteella järjestettyyn työtoimintaan tai muuhun työllistymistä edistävään toimintaan. Tämä tuottaisi väliinputoajia ja vaikeuttaisi työllistymistä tukevan työtoiminnan, tuetun työn työhönvalmennuksen ja osallisuutta tukevan päivätoiminnan joustavaa yhdistämistä. Esimerkiksi kuntoutusrahalla oleva nuori voisi jäädä palvelun ulkopuolelle, kuten myös työiän ulkopuolella olevat vammaiset henkilöt. Päivätoimintaa tulee säätää myönnettäväksi yksilöllisen tarpeen perusteella ilman kategorisia rajoituksia.

Jos lakiesitys etenee esitystekstin pohjalta, tulee asiakkaiden ohjaus jakautumaan vahvasti päivätoiminnan (tämä uudessa vammaispalvelulaissa) ja työtoiminnan (tämä vain SHL:ssa) asiakkaiksi, eikä palveluita olisi jatkossa mahdollista hyödyntää rinnakkain tai siirtyä palvelusta toiseen.

Lakiesityksen termi 'työkyvyttömyyden' asettaa rajoituksia palvelujen käytölle ja joustamattomana luo pohjaa erilaisille tulkinnoille, esimerkiksi muiden palveluiden yhdistämiselle. Nuori vammaisen henkilö voi kyetä muutamana päivänä viikossa tuettuun työhön, mutta muina arkipäivinä tarvitsee muuta mielekästä päiväaikaista palvelua. Tällöin työtoiminnan ja päivätoiminnan sujuva yhdistäminen tulee olla mahdollista ja se jos mikä on toimintakykyä ylläpitävää palvelua

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihoito- tai muussa laissa?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Jos lakiesitys etenee esitystekstin pohjalta, tulee asiakkaiden ohjaus jakautumaan vahvasti päivätoiminnan ja työtoiminnan/työllistymistä tukevan toiminnan asiakkaiksi, eikä palveluita olisi jatkossa mahdollista hyödyntää rinnakkain tai siirtyä palvelusta toiseen.

Työtoiminnasta olisi tarkoituksenmukaista säätää tässä laissa määrärahoista riippumattomana subjektiivisena oikeutena sen sijaan, että se olisi sosiaalihoitolain mukainen harkinnanvarainen palvelu. Kyse on vamman vuoksi välttämättä tarvittavasta palvelusta, jossa oleellista on tuen jatkuvuus. Työtoiminta/työllistymistä tukeva toiminta on vammaisuuden vuoksi välttämättä tarvittava työtoiminnan asiakkaiden erityispalvelu, eikä harkinnanvaraisuus voi olla vaihtoehto. Jos työtoiminta/työllistymistä tukeva toiminta jätetään pois vammaispalvelulaista, on riski, että toiminta ohjaa yhä useamman vammaisen nuoren eläkkeelle opintojen päätyttyä, sillä tukea tai mahdollisuutta hankkia kokemuksia työelämästä ei ole tarjolla.

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

-

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

-

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Vammaispalvelujen joustava toteuttaminen ja yhdenvertainen saatavuus ovat merkittäviä myös vammaisen henkilön työelämäosallisuuden toteutumiseksi. Henkilökohtainen apu ja liikkumisen tuen palvelut ovat niitä palveluita, joilla on suuri merkitys työelämään integroitumiseen. Näiden palveluiden kohdalla työn määrittely on lakiesityksessä niin ohut, että se sulkee monia työn tekemisen muotoja pois niiltä henkilöiltä, jotka tarvitsevat henkilökohtaisen avun ja liikkumisen tuen palveluita.

Lakiesityksen 9 §:n 1 mom 2 kohdassa säädetään, että henkilökohtaista apua tarvitseva ja kriteerit täyttävä vammaisen henkilö voi saada nykyisen lain tavoin henkilökohtaista apua työhön ja opiskeluun. Työllä tarkoitettaisiin työsuhteeseen perustuvan työn lisäksi nykyisen lain tavoin yritystoimintaa. Lakiesityksen pykälän 23 perusteluissa määritellään työn tarkoittavan työ- tai virkasuhteisen työn lisäksi yritystoimintaa. Tässäkin kohdassa työn määrittely on liian kapea nykyisen työelämän näkökulmasta.

Tutkitusti vammaisilla henkilöillä on vaikeuksia päästä työelämään ja työelämään osallistuminen on vammaisilla henkilöillä vähäisempää kuin muulla väestöllä. Työelämään ei aina päädytä suoraan työ- tai virka-suhteeseen tai suoraan opiskelun jälkeen ryhtyä yrittäjäksi. Nykytyöelämä ei muodostu selkeistä työsuhteisista työpaikoista, kuten perusteluissa annetaan ymmärtää, ”Työllä tarkoitettaisiin työsuhteeseen perustuvan työn lisäksi nykyisen lain tavoin yritystoimintaa.” Monimuotoinen työelämä on nykyaikaa, ja tämän tulee näkyä myös lain perusteluissa sekä tästä johdettavista säädöksistä.

Työsuhteen määrittelyn ulkopuolelle jäävät mm. keikkatyöt, kevytyrittäjäyys ja muu itsensä työllistäminen. Nämä työn tekemisen tavat ovat tärkeitä väyliä työelämään pääsemiseksi ja siellä pysymiseksi ja ne on mahdollistettava vammaiselle henkilölle, joka on riippuvainen henkilökohtaisesta avusta, jotta hän voi yhdenvertaisesti osallistua työelämään.

Jos vammaisen henkilön työ- ja toimeentulo muodostuu esimerkiksi keikkatyöstä tai kevytyrittäjäydestä, tulee laissa huomioida laajemmin tällaiseen työntekemiseen liittyvä liikkumisen tuen palvelu. Näissä tilanteissa henkilöllä ei välttämättä ole kiinteää työpistettä, vaan työ voi sisältää esimerkiksi asiakaskäyntejä. Työn tekemisen paikat ovat muutoksessa ja koko yhteiskunnassa tapahtuva muutos tulee näkyä myös lain perusteluissa ja säädöksissä.

Lausunnolla oleva vammaispalvelulaki on monimutkainen ja varsin hankala kokonaisuus erilaisia säädöksiä, joihin suhtautuminen jakaa toimijoiden mielipiteitä. Yhtä yhdenpitävää lausumaa eri pykälistä on vaikea muodostaa. Vuoden 2018 lakiesityksen lausunnoissa mm. vammaisjärjestöillä oli useita yhteisiä kannan-muodostuksia mm. työllistymistä tukevien toimien osalta. Lausuntojen sisällöt ovat edelleen varteenotettavia eikä useat perusteet ole muuttuneet. Työhön pääsy, työn tekeminen ja työssä pysyminen ovat kaikille ihmisille sekä yhdenvertaisuuden että osallisuuden näkökulmasta arvokkaita asioita, joita vammaispalvelulain säädösten tulee tukea ja vahvistaa.

Pakarinen Jaana
Vates-säätiö sr